

ЖИТТЄВА ПЕРСПЕКТИВА: ТЕОРЕТИЧНЕ АНАЛІЗУВАННЯ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНОГО КОНСТРУКТУ ВПРОДОВЖ ОНТОГЕНЕЗУ

Д.Ю. Торгашев, С.І. Бабатіна

Херсонський державний університет, dima.torgashev1983@gmail.com

На сучасному етапі розвитку психології в її науковому обігу разом з терміном «життєва перспектива» вживають такі поняття, як «часова перспектива», «перспектива майбутнього», «психологічна перспектива», «особистісна перспектива», «часовий кругозір», «життєва перспектива» тощо. Частина з них є синонімами, між іншими існують певні відмінності. Деякі автори вважають, що часова перспектива і життєва перспектива означають один і той же суб'єктивний параметр часу.

Початок свого розвитку, життєва перспектива бере у молодшому шкільному віці, в якому активно починає включатись у режим життя свідомо саморегуляція, розуміння планування часу праці, відпочинку, а отже і деяке планування власного життєвого руху. Сформована життєва перспектива особистості, тобто бачення власного життя і саморозвитку у триєдиному континуумі часу – є показником особистісної зрілості. Саме юнацький вік є сенситивним періодом для вибудови стійкого майданчику усвідомленого перспективного бачення розвитку власної актуалізації у соціокультурному та професійному розрізі. Тому, саме юнацький вік, заслуговує на більш пильну увагу, порівняно із іншими віковими етапами розвитку людини. Підтверджуючи власні теоретизування, наведемо цитату відомої української психологині, науковиці у царині дослідження темпорального тезаурусу особистості Зої Кіреєвої. Науковиця, у своєму дослідженні щодо розвитку свідомості детермінованої часом, обґрунтовує отримане емпіричним шляхом деяке семантичне поле свідомості у відношенні розвитку часової одиниці (хронотопу) впродовж онтогенезу особистості. « У 10-12 років: «я зростаю»; у 13-15 років: «я дорослішаю»; у 16 років: «час – моє життя»; у 18-25 років: «час

мої дорогоцінні літа»; у 26-40 років: «час – моє життя, і воно летить дедалі швидше»; у 41-55 років: «час – це мить»; у 55-65 років: «я дорослішаю» і «час для мене»; а у досліджуваних старше 65 років: «я старію» [4]. Із досліджень вченої можна стверджувати, що саме в юнацькому віці час для особистості є сенсом і ціннісною категорією життя. Отже, саме цей період є сензитивним для формування умінь раціональної організації життя у часі та розвитку темпоральних характеристик особистості.

З огляду на постановку проблеми і аналіз доробок вчених, маємо на меті проаналізувати особистісні конструкти «життєва перспектива» і «часова перспектива» та визначити специфіку їх формування в період юності.

Виклад основного матеріалу. К. Абульханова, Т. Березіна пропонують розрізняти психологічну, особистісну і життєву перспективи як три різні явища. На думку науковиць, *психологічна перспектива* – це здатність людини свідомо, подумки передбачати майбутнє, прогнозувати його, представляти себе в майбутньому. *Особистісна перспектива* включає не лише здатність людини передбачати майбутнє, але і готовність до нього в сьогоденні, установка на майбутнє (готовність до труднощів в майбутньому, до невизначеності і так далі). *Життєва перспектива* припускає сукупність обставин і умов життя, які створюють для людини можливість оптимального життєвого руху [1]. Часова перспектива охоплює усі аспекти нашого життя, відображає установки, переконання, цінності, наші думки і поведінку, пов'язані з організацією життя у часі. Чим більше насичена часова перспектива особистості подіями, планами, спрямуваннями, тим інтенсивніше та змістовніше її життя. І навпаки, чим менше надій, планів на майбутнє і реальних подій на часовому горизонті, тим бідніше і беззмістовніше її життя.

«Життєва перспектива особистості» – це наскрізне бачення особистістб свого життя, так мовити транспективне бачення життєвого шляху та особистісної реалізації у ньому. [там само, с. 23]. Згідно з Є. Головахою, поняття «життєва перспектива» ширше за поняття «майбутня часова перспектива» і доцільніше для використання при характеристиці основних часових, структурно-змістових

компонентів, пов'язаних із уявленнями людини про власне майбутнє. Життєві цілі та плани, ціннісні орієнтації є ядром життєвої перспективи, її основною функцією – регулятивна, смисловою віссю – мета, «картину майбутнього», на яку орієнтується індивід при побудові ієрархії цілей і засобів їх досягнення. Формування життєвої перспективи залежить, насамперед, від вікових особливостей сприйняття теперішнього, минулого і майбутнього, має динамічний характер і відбувається протягом всього життя людини [3].

Слід зазначити, що в юнацькому віці ще невідоме відчуття швидкоплинності часу, його реальної обмеженості для здійснення всіх мрій і планів, що створює позитивний емоційний фон. У зв'язку із цим О. Посацький висловив припущення, що у ранній юності образ майбутнього є складним інтегративним утворенням, яке охоплює ціннісні орієнтації, перші життєві плани, плановані та очікувані події, елементи рефлексії та самооцінки, засвоєні стереотипи поведінки, настанови та емоційне ставлення до майбутнього [5, с. 265].

Л. Яковенко у своїх аналізуваннях, робить акцент на тому, що Е. Еріксон обґрунтував, що криза ідентичності включає ряд протистоянь: часова перспектива або розпливчасте почуття часу; впевненість у собі або сором'язливість; експериментування з різними ролями або фіксація на одній ролі; учнівство або параліч трудової діяльності; сексуальна поляризація або бісексуальна орієнтація; відносини лідер-послідовник або невизначеність авторитету; ідеологічна переконаність або сплутаність системи цінностей [6].

Якщо індивід успішно переборє цю першу кризу ідентичності, то йому буде легше справитися з подібними переживаннями в майбутньому. При цьому можуть виникнути специфічні труднощі: дифузія часу – порушення сприйняття часу, що виявляється двоїстим чином: або виникає відчуття найжорстокішого цейтноту, або розтягнутості і порожнечі часу, нудьги і нікчемності тощо.

Переоцінка власних можливостей, «юнацька самовпевненість» зустрічається досить часто і часом штовхає молодих людей на невиправданий ризик. Негативна Я-концепція (низька самооцінка і низький рівень домагань,

слабка віра в себе, страх одержати відмовлення) впливає найбільш негативно. Із заниженою самоповагою і негативною самооцінкою пов'язують соціальну пасивність, самотність, конформістську позицію, деградацію, агресивність і, нарешті, злочинність.

Прагнення пізнати себе як особистість призводить до рефлексії, до заглибленого самоаналізу: як і чому вчинив у тих або інших обставинах, проявив себе розумно, стримано або поведився розв'язно, або послухав пораду іншого. Міркуючи про риси характеру, про свої достоїнства і недоліки, молода людина починає вдивлятися в інших людей, зіставляти властивості їхньої особистості і поведінки і власні, відшукувати подібність і несхожість. Це пізнання інших і самопізнання призводить до постановки задач самовдосконалення.

У багатьох особистих щоденниках молодих людей знаходять вираження прагнення до самовиховання, самоорганізації, до роботи над собою [2 с. 63]. Взагалі, юнацькі щоденники виконують безліч важливих функцій: фіксації спогадів, що додають життю наступності і безперервності; емоційного катарсису; заміни партнера по спілкуванню або «ідеального друга»; творчого самовираження та ін.

Період юності розглядався здавна як період підготовки людини до дорослого життя, хоча в різні історичні епохи йому надавався різний соціальний статус. Проблема юності хвилювала філософів і вчених здавна, хоча вікові межі цього періоду були нечіткі, а уявлення про психологічні, внутрішні критерії юнацького віку були наївні і не завжди послідовні.

Вік відчуває на собі вплив соціальної системи; з іншого боку, сам індивід у процесі соціалізації засвоює, набуває нових соціальних ролей і позбавляється старих. К. Абульханова, Т.Березіна вказуючи на соціальну обумовленість зрілих віків, зауважують, що періодизація життєвого шляху особистості, починаючи з юності, вже не збігається з віковою – і стає особистісною [1]. Психологічний зміст юності пов'язаний з розвитком самосвідомості,

вирішенням завдань професійного самовизначення і вступу до дорослого життя.

Висновок. Наукові доробки вчених щодо категорії психологічного часу дозволяють простежити особливості переживання людиною часу власного життя, свого минулого, сьогодення, уявлень про майбутнє та можливість скоригувати власний життєвий шлях саме в той період розвитку особистості, коли уявлення про власне майбутнє і перспективи його побудови перетинаються у теперішньому. Розгляд категорії життєвого шляху, врахування того факту, що послідовність життєвих подій утворюється не випадково, а з потреби розв'язання певних життєвих ситуацій і проблем, приводить до необхідності включення до складу системи категорій практичної психології поняття життєвої перспективи, або життєвої стратегії.

Література:

1. Абульханова К. А., Березина Т.Н. Время личности и время жизни. Питер, 2001. 304 с.
2. Архангельский Г. А. Организация времени. Питер, 2006. 448 с.
3. Головаха Е. И., Кроник А.А. Психологическое время личности. Киев, 1984. 209 с.
4. Киреева З. А. Развитие сознания, детерминированное временем. Одесса, 2010. 380 с.
5. Посацький О. Психологічні особливості образу власного майбутнього в юності. Дрогобич, 2010. 151 с.
6. Яковенко Л. Б. Суб'єктивне переживання часу особистістю як предмет наукового психологічного дослідження // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПНУ. 2010. Т.ХІІ. Ч.2. С. 407-414.